

Meertens Instituut Jaarverslag 2014

Dit is een samenvatting van het jaarverslag. U kunt het volledige, digitale jaarverslag bekijken op www.meertens.knaw.nl/jaarverslag

Meertens
Instituut

• Thema De relatie tussen sociale, geografische en diachrone diversiteit in cultuur

Het onderzoek in dit thema richt zich op de vraag hoe verandering en continuïteit in culturele verschijnselen zich precies verhouden tot externe factoren, tot hun sociale en ruimtelijke diversiteit. Uitgangspunt in dit thema is de stelling dat mensen door en door sociaal zijn.

In 2014 werd het Amsterdam Center for European Ethnology (ACEE) opgericht: een nieuw, internationaal podium dat het onderzoek en onderwijs op het terrein van de Europese Ethnologie wil stimuleren. In totaal werden vier essaybundels uitgebracht: twee op het gebied van erfgoedbeleid en de naoorlogse wederopbouw (mederedacteur Sophie Elpers) en twee op het gebied van zintuigen- en emotiegeschiedenis (mederedacteur en redacteur Herman Roodenburg). Dr. Valdimar Hafstein (University of Iceland, KNAW visiting professor) was als gastonderzoeker zes maanden aan de themagroep verbonden.

• Thema Grenzen aan culturele diversiteit

Dit onderzoeksthema bestudeert de manier waarop zowel interne als externe factoren een rol spelen in de vormgeving van cultuur. Er wordt onderzoek gedaan naar de mechanismen van variabiliteit en stabiliteit in de mondelinge overlevering, op basis van big data, verzameld in de Nederlandse Liederenbank en de Nederlandse Volksverhalenbank.

Binnen het project *Tunes & Tales* (Louis Grijp, Theo Meder) wordt onderzoek gedaan naar motieven als de elementaire bouwstenen voor volksverhalen en naar de variatie en stabili-

• Jaarverslag 2014

Het Meertens Instituut richt zich op de wetenschappelijke bestudering en documentatie van de Nederlandse taal en cultuur. Er worden vier onderzoeksgebieden onderscheiden: orale cultuur, tradities en rituelen, syntactische taalvariatie en fonologische taalvariatie. Steeds meer onderzoeksresultaten en collecties van het instituut komen terecht in databases die in open access worden ontsloten via de website voor nieuwe vormen van onderzoek en voor een breder publiek. Met het onderzoek wil het instituut een bijdrage leveren aan het begrip van taal en cultuur en in het bijzonder van de diversiteit en de dynamiek daarvan.

Het onderzoek aan het instituut is georganiseerd in themagroepen en projecten van wisselende samenstelling, om nieuwe vormen van samenwerking, nieuwe onderzoeksvragen en nieuwe methoden te ontwikkelen. Bij veel van de projecten spelen digitale infrastructuur en tools een belangrijke rol.

• Thema Grenzen aan taalvariatie

In dit onderzoeksthema wordt enerzijds bestudeerd welke taalverschijnselen mogelijk en onmogelijk zijn in natuurlijke taal ("nature"), en anderzijds welke taalverschijnselen al dan niet voorkomen in de sociale ruimte ("nurture").

In het project *Taalportaal* (NWO groot) wordt een virtueel taal-instituut ontwikkeld waarin alle grammaticale kennis over

leit in de sequentie van motieven in de mondelinge overlevering. Om de 45.000 motieven uit de *Motif-Index* van Stith Thompson gemakkelijker te kunnen vinden, bouwde Folgert Karsdorp *MOMFER* (Meertens Online Motif Finder) (www.momfer.ml).

Een mijlpaal voor het onderzoek binnen liedcultuur was de presentatie van *Dutch Songs Online* (zie verder bij 'uitgelicht').

• Thema Kennis en cognitie: taal en cultuur vanuit intern perspectief

De centrale stelling is dat cultuur (taal, poëzie, muziek en beeldende kunst) voor een deel bepaald wordt door aangeboren, menselijke kennis. Het Meertens Instituut concentreert zich op telwoordsystemen en poëzie.

Marc van Oostendorp bouwde met hulp van de Koninklijke Bibliotheek een scandeermachine, waarmee men automatisch het ritme in Nederlandse teksten kan bepalen. Hij onderzocht of er een voorkeursritme bestaat in gedichten en of dat is veranderd in de loop der tijd.

Postdoc Lisa Bylina ontwikkelde een systeem (binnen het Typological Database System) om gegevens over variatie in telwoordsystemen in talen van de wereld te kunnen opslaan en bevragen. Er is een begin gemaakt met het verzamelen van de gegevens, om te beginnen van Slavische talen.

• Thema Externe aspecten van taal en cultuur

Dit onderzoeksthema bestudeert de manier waarop maatschappelijke veranderingen gepaard gaan met veranderingen in taal en cultuur.

Binnen het onderzoeksproject *Lokale identiteiten en culturele praktijken* (Leonie Cornips, Irene Stengs) werd de internationale NIAS-themagroep *The construction of local identities through language practices* afgesloten (coördinatie Leonie Cornips, Vincent de Rooij, uva).

Jolien Clijsen is vanaf 1 september begonnen als aio (Meertens Instituut/Universiteit van Maastricht) in het kader van het Europese FP-7 project *Advancing the European Multilingual Experience* op het onderzoek *Language choice in nursing homes*.

In 2014 is gewerkt aan een betaversie van het NWO-groot project *Nederlab*, gecoördineerd door Nicoline van der Sijs. Via *Nederlab* kunnen onderzoekers alle gedigitaliseerde Nederlandstalige teksten van ca. 800 tot heden gezamenlijk doorzoeken en analyseren met binnen *Nederlab* ontwikkelde, gebruiksvriendelijke tekstanalysessoftware.

• Promoties en oraties

Op 24 januari promoveerde Sophie Elpers op het proefschrift *Erfenis van het verlies: De strijd om de wederopbouw van boerderijen tijdens en na de Tweede Wereldoorlog*. Markus Balkenhol promoveerde op 16 mei (cum laude) op het proefschrift *Tracing slavery: An ethnography of diaspora, affect, and cultural heritage in Amster-*

dam. Op 27 maart heeft Nicoline van der Sijs haar oratie aan de Radboud Universiteit in Nijmegen gehouden, getiteld *De voortzetting van de historische taalkunde met andere middelen*. Peter Jan Margry sprak op 3 april zijn oratie uit als bijzonder hoogleraar Europese Ethnologie aan de Universiteit van Amsterdam, getiteld *Bloed kruipt! Over de culturele hemoglobine van de samenleving*.

• CLARIAH

CLARIAH, een consortium van geesteswetenschappelijke onderzoeksinstituten met als penvoerder het Huygens ING, ontving een NWO-subsidie van ruim 12 miljoen euro voor het ontwikkelen van een digitale infrastructuur waarmee grote hoeveelheden data en software uit verschillende geesteswetenschappelijke disciplines aan elkaar worden gekoppeld en digitaal doorzoekbaar worden gemaakt. Zo wordt het mogelijk om grote discipline-overschrijdende vragen te onderzoeken over cultuur en maatschappelijke verandering. Sef Barbiers en Hans Bennis waren namens het Meertens Instituut betrokken bij de aanvraag.

• En verder

Het instituut lanceerde het gratis e-tijdschrift *Vertelcultuur*, onder redactie van Theo Meder en Marianne van Zuijlen. In *Vertelcultuur* verschijnen wetenschappelijk verantwoorde, toegankelijke Nederlandstalige artikelen die op een breed, volwassen lezerspubliek zijn gericht.

het Nederlands en Fries is samengebracht. Tijdens de Grote Taaldag 2014 werd de bètaversie van *Taalportaal* geopend.

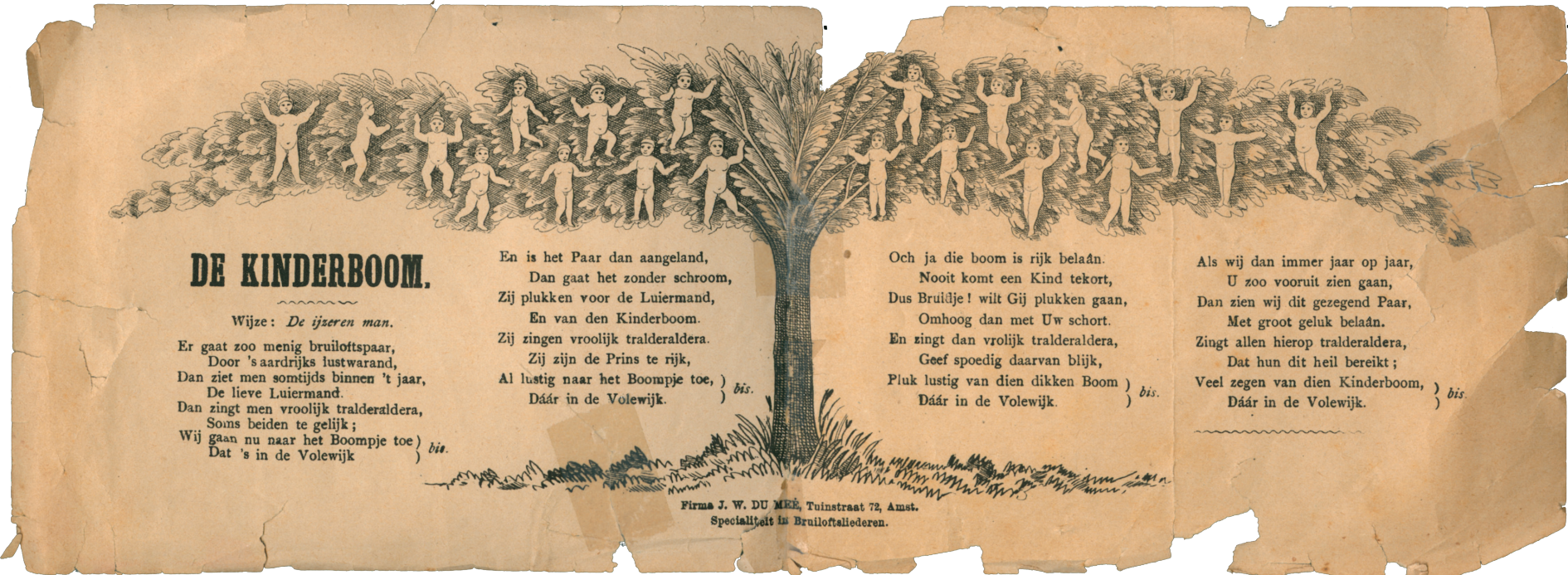
De themagroep heeft twee internationale workshops *Maps and Grammar* georganiseerd (Zürich, Meertens Instituut). Tevens is er een softwareapplicatie voor het visualiseren van linguïstische data ontwikkeld. Vanaf 1 november werkt Edoardo Cavirani binnen de themagroep als postdoc op het onderzoeksproject *Grammaticometrics*.

• Thema De relatie tussen dynamiek en diversiteit in taal

Dit onderzoeksthema bestudeert in hoeverre dynamiek in dialecten en andere taalvariëteiten een evolutionaire visie op taalverandering ondersteunt.

Frans Hinskens, Ben Hermans en Marc van Oostendorp vormden de gastredactie van een speciale uitgave van het tijdschrift *Lingua* over 'Usage-based and rule-based approaches to phonological variation'. Daarnaast werd de themagroep in de zomer enige tijd versterkt door gastonderzoeker Peter Gilles (Universiteit van Luxemburg), hoogleraar Luxemburgstiek en sociolinguïst/fonoloog. Ben Hermans is met ingang van 1 juli 2014 benoemd tot Bijzonder Hoogleraar Taaltypologie aan de Faculteit der Letteren van de Vrije Universiteit Amsterdam.

De unieke collectie dagboeken, autobiografieën en memoires van het Nederlands Dagboekarchief zijn overgedragen aan het Meertens Instituut. Hiertoe is besloten om de continuïteit en het beheer van de snel groeiende collectie veilig te stellen en mogelijkheden voor toekomstig onderzoek te garanderen.

• **Uitgelicht: De Nederlandse Liederenbank**

In 2014 werd *Dutch Songs on Line* afgerond. In dit nwo-middelgroot-project (2009-2014) werkte het Meertens Instituut samen met de Universiteit Utrecht en de Digitale Bibliotheek

voor de Nederlandse Letteren (DBNL). Met dit project werd het probleem opgelost dat de Nederlandse Liederenbank van het Meertens Instituut metadata van zeer veel liederen bevat, maar weinig volledige teksten. In *Dutch Songs On Line* werden door de DBNL ruim 50.000 liedteksten uit populaire liedboeken uit de periode tot 1900 gedigitaliseerd. Deze liedteksten werden gekoppeld aan de bestaande en nieuw toegevoegde metadata van de Liederenbank, zodat de gebruikers van zowel DBNL als Liederenbank gemakkelijk toegang kunnen krijgen tot de relevante informatie op beide websites. De gebruiker van de Liederenbank kan nu de volledige tekst van een lied lezen en op de DBNL doorklikken naar verdere auteursinformatie;

scholieren gebruiken de databank veel. Deze goed gestructureerde databank is daarom een grote aanwinst voor zowel het Nederlands academisch als cultureel erfgoed.”

• **Kernpublicaties**

- Balkenhol, M. (2014). *Tracing slavery: An ethnography of diaspora, affect, and cultural heritage in Amsterdam*. Amsterdam.
- Cornips, L. (2014). Socio-Syntax and variation in acquisition: problematizing bidialectal and bilingual acquisition. *Linguistic Variation*, 14 (1), 1-25.
- Hinskens, F.L.M.P., B.J.H. Hermans & M. van Oostendorp (2014). Grammar or lexicon. Or: Grammar and lexicon? Rule-based and usage-based approaches to phonological variation. *Lingua*, 142, 1-26.
- Roodenburg, H.W. (ed.) (2014). *A Cultural History of the Senses in the Renaissance, 1450-1650*. (A Cultural History of the Senses; Vol. 3). London: Bloomsbury.

• **Website**

In februari 2014 is de Kaartenbank van het Meertens Instituut gelanceerd: een index van circa 30.000 taalkundige en volkskundige kaarten, waarvan bij ongeveer de helft een link naar een afbeelding van de kaart is toegevoegd. De Kaartenbank vormde ook het thema van het Nieuwjaarsboekje van het Meertens Instituut, getiteld *De Kaartenbank. Over taal en cultuur* (red. Van der Sijs). De Nederlandse Dialectenbank werd uitgebreid met opnames uit het buitenland.

• **Wetenschappelijke output**

Artikelen in gerefererde tijdschriften	26
Artikelen in niet-gerefererde tijdschriften	8
Hoofdstukken in boeken, bundels en proceedings	41
Boeken/monografieën	4
Boekredactie	37
Populariserende artikelen	76
Organisatie wetenschappelijke bijeenkomsten	38
Lezingen	168

• **Financiën**

Budget 2014	4,5 miljoen euro
Bijdrage KNAW	62%
Externe financiering	38%

• **Gemiddelde formatie in 2014 (in fte's)**

Formatie	fte
Directie	2,0
Onderzoek	22,8
Technische Ontwikkeling	8,1
Collecties (inclusief audiodigitalisering)	7,3
Algemene zaken	6,4
Totaal	46,6

• **Cijfers website**

Bezoekers van website (pageviews)*	47.444.493
Bezoekers van website (unieke IP-adressen)	2.009.256
* Exclusief robots van zoekmachines	

• **Databanken (pageviews)**

Nederlandse Voornamenbank	12.147.127
Nederlandse Familiënamenbank	6.086.636
Nederlandse Liederenbank	4.213.107
Etymologiebank	4.202.986
Nederlandse Dialectenbank	761.874
Nederlandse Volksverhalenbank	624.000
Syntactische Atlas van de Nederlandse Dialecten	557.136
Volkskundige Trefwoordenbank	408.243
Nederlandse Bedevaartbank	310.374
Nederlandse Kaartenbank	297.585
Databank Beschermheiligen	233.031
De oude Nederlandse maten en gewichten	167.294
Morfologische Atlas van de Nederlandse Dialecten	163.911
Plantennamen in de Nederlandse Dialecten	121.809
Gekaapte Brieven	101.927
Archieven en Collecties	78.136
Migratie in Nederland in de 20e eeuw in kaart	50.807
Boedelbank	35.887
Bibliotheekcatalogus	34.669
Namen en naamkunde in Nederland	28.237
Wederopbouwboerderijen in Nederland	18.391

de gebruiker van de DBNL vindt in de Liederenbank de inhoudelijke beschrijving en informatie over parallellevering, drukgeschiedenis en de gebruikte melodieën van een lied.

In 2014 werd tevens het gehele muzikale oeuvre van het muziekgezelschap *Camerata Trajectina* toegankelijk gemaakt via de Nederlandse Liederenbank en gekoppeld aan tekstuele en muzikale bronnen. Het gaat om ruim 1000 opnames. Het gezelschap dat gespecialiseerd is in Nederlandse liederen is opgericht in 1974 en staat onder leiding van Louis Grijp, tevens oprichter en leider van de Nederlandse Liederenbank. Het ensemble voor oude muziek bestond in 2014 veertig jaar. Dit jubileumproject, dat mede gefinancierd werd door nwo (KIEM-subsidie), heeft ook gefunctioneerd als *pilot* om een verdere publiek-private samenwerking tussen de Liederenbank en de muziekindustrie te verkennen.

De Nederlandse Liederenbank was tenslotte in 2014 de winnaar van de *Nederlandse Dataprijs* voor humaniora en sociale wetenschappen voor dat jaar. Deze prijs wordt toegekend aan onderzoekers die data bij elkaar brengen, documenteren en toegankelijk maken. De prijs wordt mogelijk gemaakt door dans en 3TU Datacenterum. De jury was unaniem in haar lof voor de Nederlandse Liederenbank. Prof. Kees Aarts, juryvoorzitter, roemde vooral het veelzijdige gebruik van deze databank: “In de praktijk wordt de databank al door veel wetenschappers binnen de *digital humanities* gebruikt voor literair, muziek-, godsdienst-, algemeen historisch en etnologisch onderzoek. Ook journalisten, musici en middelbare

Meertens Instituut
 Postbus 94264
 1090 GG Amsterdam
 T 020 462 85 00
 E communicatie@meertens.knaw.nl
 www.meertens.knaw.nl

Eindredactie
 Femke Niehof

Vormgeving
 Ineke Meijer April, 2015

• **Disclaimer**

Het Meertens Instituut heeft geprobeerd rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen. Dit is niet in alle gevallen gelukt. Diegenen die menen alsnog aanspraken te kunnen doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen met het Meertens Instituut.

• **Verantwoording afbeeldingen**

De liedbladen en -boeken komen uit de collecties van het Meertens Instituut.